

ІСТОРИЧНІ ФЕСТИВАЛІ ТА ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНІ РЕКОНСТРУКЦІЇ НА ОСНОВІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ УКРАЇНИ

Розглянуто місце історико-культурних заповідників у проведенні історичних фестивалів. Проаналізовано значення та суть феномену історичної реконструкції, як виду діяльності, що має на меті збереження та популяризацію історії, культури та давніх традицій.

Ключові слова: історико-культурний заповідник, історична реконструкція, військово-історична реконструкція, історичний фестиваль.

Рассмотрено место историко-культурных заповедников в проведении исторических фестивалей. Проанализировано значение и суть феномена исторической реконструкции, как вида деятельности, имеющей целью сохранение и популяризацию истории, культуры и древних традиций.

The paper considers the place of historical and cultural reserves in the conduct of activities such as historic festival. Analyzed the meaning and essence of the phenomenon of historical reconstruction, as an activity that aims at preserving and promoting the history, culture and ancient traditions.

Постановка проблеми. Державні та національні заклади культури відіграють визначну роль у духовному житті суспільства. Сьогодні 70 % об'єктів культурної спадщини України перебуває в незадовільному стані (кожен десятий об'єкт – в аварійному), та потребує проведення робіт з реставрації або реконструкції, облаштування інфраструктури для туристичних відвідувань, і, відповідно, капіталовкладень.

А для того, щоб заповідники давали прибутки, необхідно запропонувати туристам комплексну інфраструктуру, починаючи від реконструкції пам'яток і закінчуючи готелями та дорогами. Спеціальний акцент потрібно зробити на внутрішній туризм. Завданням для історико-культурних заповідників має стати отримання основної частини фінансів від недержавних джерел. Таким джерелом може стати проведення історичних фестивалів, етно-культурних заходів.

Мета даної публікації – дослідити особливості діяльності, на основі історико-культурних заповідників, як форми охорони і популяризації історичної та культурної спадщини, а також визначити перспективи для

створення нових історичних фестивалів з проведенням військово-історичних реконструкцій.

Аналіз публікацій та інформації показав, що проблемам історико-культурних заповідників та охорони культурної спадщини займається Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень. В рамках співпраці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень та Державної служби з питань національної культурної спадщини Міністерства культури і туризму України з історико-культурними заповідниками України було створено та видано в 2007 р. довідкове видання «Історико-культурні заповідники України», що спрямоване на поширення знань не тільки про історико-культурні заповідники, а й в цілому про національну культурну спадщину держави. Тематика історичних фестивалів та історичних реконструкцій в Україні є ще малодослідженою. Питаннями пов'язаними з реконструкторством займаються Степанчук В., Вечерський В., Петренко О.

Виклад основного матеріалу. В Україні на державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них 57206 – пам'ятки археології (у тому числі 418 – національного значення), 51364 – історії (142 – національного значення), 16797 – архітектури та містобудування (3541 – національного значення). Найбільш визначні з них включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Історико-культурні заповідники являють собою особливу форму охорони культурної спадщини українського народу. Саме це дозволяє зберігати і охороняти не лише об'єкти матеріальної культури, що збереглись до наших днів, а й вивчати особливості нематеріальної культури різних епох.

Історико-культурні заповідники (далі ІКЗ) – ансамблі і комплекси пам'яток історії та культури, які мають особливу історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність, і охорона яких здійснюється на підставі окремих положень.

Нині в Україні організовано 62 історико-культурних, історико-архітектурних, історико-археологічних, історико-меморіальних заповідники, які мають статус юридичної особи.

Історико-культурні заповідні території (місця) створюються як зони спеціального режиму охорони і використання територій міст, що історично склалися, інших населених пунктів та ландшафтів. На заповідних територіях (місцях) забороняються земляні, будівельні та інші роботи, господарська діяльність без дозволу державних органів з питань охорони пам'яток.

Більшість ІКЗ створено для збереження пам'ятних місць та об'єктів, що пов'язані з конкретними подіями з історії країни (переважно це місця битв), з життям та творчістю видатних особистостей та унікальних історико-архітектурних та історико-археологічних об'єктів.

Таким чином, в Україні є високий потенціал база для поширення фестивалів історичного спрямування. Основою таких фестивалів є

історична реконструкція. В своїй суті реконструкції дозволяють вивчати історію шляхом пізнавальної гри.

Термін «історична реконструкція» може вживатися у двох значеннях:

- 1) Відновлення зовнішнього вигляду й конструкції об'єкта, теоретичне або практичне, засноване на його збережених фрагментах, залишках, і наявної історичної інформації про нього, за допомогою сучасних методів історичної науки (у тому числі, такого методу, як археологічний експеримент). Діяльність, спрямована на відновлення різних аспектів історичних подій, об'єктів і т.д.
- 2) Сучасний вид молодіжного дозвілля, який одержав поширення в колі людей, що захоплюються історією, романтичним духом середньовіччя й мистецтвом.

Військово-історична реконструкція (ВІР) є однією з найбільш дієвих форм вивчення військової історії, що дозволяє доповнити знання, отримані з документів, книг, фільмів, власними враженнями. Особливі відчуття, які відчують учасники військово-історичної гри по яскравості і гостроті незрівнянні ні з якими іншими емоціями, знайомими «звичайній людині».

Більшість історичних та військово-історичних фестивалів було започатковано на початку 2000 років. Деякі з перших припинили своє існування, інші змінилися під тиском сучасних світових тенденцій у сфері туризму в більш масові заходи, в плані тематики та участі в них.

Щороку в Україні проводиться чимало різноманітних фестивалів, вагоме місце серед них посідають й історичні фестивалі. Історичний фестиваль нерозривно пов'язаний з військово-історичними реконструкціями, тобто з відтворенням історії. Загалом організовується простір таким чином, що створюється атмосфера певної історичної епохи, це своєрідна «машина часу». Програми фестивалів зазвичай є дуже насиченими: проводяться квести, конкурси, розважальні програми (танці, майстер-класи з різних) для різних вікових груп, музична програма також продумується так, щоб підсилити враження в гостей фестивалю (етногурти, фольклорні колективи).

Участь в історичних фестивалях беруть члени українських та міжнародних клубів історичної реконструкції. Тобто, якщо тематика фестивалю не є суто національною, а скоріше охоплює період (як от військово-історичні реконструкції середньовіччя) чи спільну для декількох держав подію (військово-історичні реконструкції Другої світової війни), то він стає міжнародним, завдяки співпраці різних історичних клубів.

Найбільш яскравими та відомими історичними фестивалями, що проводились та проводяться в Україні є такі:

- Волинська область – «Відлуння великої війни», «Сталева троянда»;
- Запорізька область – Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці»;

- Київська область – «Велика перемога», «Гості Стародавнього Києва XV ст.», «Фестиваль україно-кримсько-татарської традиційної культури «Козацький розгардіяш на «Мамаєвій Слободі»;
- Крим – «Генуезький шолом», «Альмінська справа 2012» в Криму;
- Львівська область – «Ту Стань!», «Гей, соколи!», «Львів стародавній»;
- Одеська область – «Сталева ліга»;
- Рівненська область – «Покровський вітер»;
- Тернопільська область – «Стара Фортеця», «Зборівська битва»;
- Хмельницька область – «Стародавній Меджибіж», «Кам'янець» – земля героїв» (наступник – «Терра Героїка»), «Portatemporis», «Остання столиця»;
- Чернівецька область – «Хотинська твердь», «Битва націй»;
- Чернігівська область – «Мстислав Fest», Міжнародний фестиваль історичного фехтування слов'яно-варязької культури «Коровель-2012».

Найбільш популярними в Україні є такі фестивалі: «Стародавній Меджибіж», «Кам'янець» – земля героїв, «Велика перемога», «Ту Стань!», «Стара Фортеця», «Битва націй» та «Генуезький шолом». Вони проводяться кожного року. Крім цих фестивалів, проходять й інші, менші за масштабами проведення, заходи.

Історичні фестивалі та історичні реконструкції, що проводяться, в Україні присвячені основним історичним періодам розвитку української держави та Європи загалом. Це часи Київської Русі, Середньовіччя, доба Козаччини, Перша та Друга світові війни. Але найпопулярнішою для реконструювання є епоха Середньовіччя. Це і не дивно, оскільки це час романтики, звитяги і доблесті – це час лицарів.

Не всі з наведених проводяться на основі історичних локацій, а тим паче на території історико-культурних заповідників. Серед таких можна виокремити фестивалі «Остання столиця», «Відлуння великої війни», «Мстислав Fest», «Зборівська битва», «Покровський вітер» та інші. Вони власне «використовують» оточення, місто чи місцевість саме стає сценою для військово-історичних реконструкцій та інших дійств.

Історичні фестивалі, що присвячені подіям XX ст. (переважно Другій світовій війні), мають чітку прив'язку до географічного простору. Щоб найбільш достовірно реконструювати подію, необхідною умовою є відповідність природних умов (ліс чи поле, річка, характер підстилаючої поверхні тощо). Тому реконструкції найчастіше проводять на місцях відповідних історичних подій.

Історичні фестивалі, що спрямовані на реконструювання історичної епохи Середньовіччя, найчастіше проходять на базі споруджень відповідного історичного відрізка, які передають дух того часу. До таких можна віднести «Сталева троянда», «Генуезький шолом», «Ту Стань!», «Кам'янець» – земля героїв» та інші. Найчастіше успіх проведення історичного фестивалю залежить саме від локації, яка і є головною

«декорацією». Підтвердженням такого припущення є створення спеціалізованих парків – об'єктів, на яких цілеспрямовано відтворюється архітектура та впорядковується ландшафт відповідно до певного історичного періоду. Тобто спеціально створюються умови для проведення історико-культурних заходів. Такими об'єктами є парк «Київська Русь», де регулярно проводяться різноманітні дійства (в тому числі й історичний фестиваль «Гості Стародавнього Києва XV ст.»), а також центр народознавства «Мамаєва Слобода», на території якої відтворюються народні традиції (однією з форм живої історії є фестиваль україно-кримсько-татарської традиційної культури «Козацький розгардіяш»). Піком створення та проведення фестивалів стали 2007-2008 рр. А 2010 вже відзначається спадом. Такі тенденції можна пояснити загальними змінами в культурному житті держави, популярності національних ідей.

Більшість фестивалів в Україні проводяться в період із середини серпня до початку жовтня. Та по суті, активізація реконструкторства в Україні стала результатом підвищення цікавості до історії України, як незалежної держави з власним минулим, традиціями. Саме початок 2000-х можна вважати початком зацікавленості держави у підтримці історичного просвітництва. Деякі історичні фестивалі («Ту Стань!», «Генуезький шолом») збирають по 7-10 тис. відвідувачів, що становить близько 5-10% від загальної річної кількості відвідувачів в історико-культурних заповідниках, в яких проводяться ці фестивалі.

Більшість фестивалів проводиться в місцях, що тісно пов'язані з військовими діями в минулому. Такими місцями є території із спорудами військової архітектури (замки, фортеці, залишки оборонних споруд), які будувались для захисту від загарбників. Деяким з тих, що зберегли до наших днів було надано статус історико-культурних заповідників. Вони в перспективі могли б бути залучені до проведення масових культурних заходів. Аналізуючи ІКЗ України, з огляду залучення їх до проведення історичних фестивалів та військово-історичних реконструкцій, визначальними критеріями для відбору були розміри (площа), розвиток навколишньої інфраструктури (транспортна доступність, розташування) та збереженість історичних пам'яток. Таким чином, перспективними для проведення військово-історичних реконструкцій в ході історичних фестивалів є: Державний історико-архітектурний заповідник у м. Жовкві, Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви», Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», Державний історико-архітектурний заповідник у м. Збараж, Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Державний історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім».

Зважаючи на вище зазначені критерії, менш перспективними для проведення великих історичних фестивалів, на нашу думку, є Державний музей-заповідник «Одеський замок», Державний історико-культурний заповідник у м. Дубно, Державний історико-культурний заповідник у м.

Глухові та Державний історико-культурний заповідник у м. Корсуні-Шевченківському. В перспективі за підтримки європейських та українських клубів історичної реконструкції та громадських організацій, які займаються відродженням культурної спадщини, дана галузь повинна зайняти одне з провідних місць в актуальному прогресуючому напрямі креативного ігрового туризму.

Висновки. Відбудова фортифікацій, розміщення в них експозиції, яка відтворюватиме картини минулого й оголошення цих фортифікацій скансенами — музеями під відкритим небом — пріоритетний шлях туристичного відродження більшої частини українських замків і фортець. Пожвавленню туристичного інтересу до них має сприяти якісне інформаційно-рекламне просування та проведення різнобічних історико-театралізованих фестивалів, змагань і анімаційних шоу. Саме поєднання реконструкції історичних подій, що вплинули на хід історії України та відтворення культурних традицій, розваг та ремесел і дає можливість залучати до цього дійства не лише фахівців з історії, а й просто відвідувачів, різної статі, віку та рівня знань історії.

Використані джерела:

1. Гевель К. Проблеми державного управління історико-культурними заповідниками в Україні. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua — Національна бібліотека ім. В.І.Вернадського.
2. Кирей В. Заповідники — від слова "заповідати" // Уряд. кур'єр. — 2005. — 15 жовт. — С. 7.
3. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України. Навч. посібник. — К.: Альтерпрес, 2007. — 369 с.
4. Степанчук В. В. Проблеми та перспективи історичної реконструкції у туризмі світської культури Закарпаття. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua — Національна бібліотека ім. В.І.Вернадського.
5. www.heritage.com.ua — офіційний інформаційний ресурс Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень.